

УДК 347.615

Євгенія Ханович,
аспірант кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ БАТЬКІВ З УТРИМАННЯ ДІТЕЙ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У статті розглянуто питання встановлення походження дитини на підставі міжнародних договорів. Проаналізовано міжнародні конвенції, до яких приєдналась Україна та які регулюють аліментні зобов'язання. Розглянуто порядок подання заяви про стягнення аліментів та клопотання про визнання і виконання рішення про стягнення аліментів на підставі міжнародних конвенцій.

Ключові слова: стягнення аліментів, аліменти, утримання, підстави виникнення аліментних зобов'язань батьків з утримання дітей, походження дитини.

Постановка проблеми. Актуальність цієї проблеми зумовлена неухильним зростанням кількості сімейних відносин, що ускладнені іноземним елементом. Це, по-перше, пов'язано з міграційними процесами, які відбувалися до 1991 року в межах СРСР, які не тільки не обмежувались, а всіляко стимулювались керівництвом радянської держави. Тому на пострадянському просторі наявні мільйони родин, члени яких є громадянами різних держав. По-друге, економічна нестабільність та військовий конфлікт на Донбасі впливають на збільшення трудових мігрантів, що призводить до зростання питомої ваги сімейних відносин, обтяжених іноземним елементом.

Натепер відсутній аналіз новітніх міжнародних договорів і конвенцій та вдосконалення практики застосування колізійних норм для регулювання правовідносин батьків з утримання дітей.

Мета статті полягає в тому, щоб заповнити ці прогалини, здійснити аналіз міжнародних конвенцій, які регулюють аліментні зобов'язання, та розглянути порядок подання заяви про стягнення аліментів та клопотання про визнання і виконання рішення про стягнення аліментів на підставі міжнародних конвенцій.

Факт народження дитини є підставою для виникнення майнових та особистих немайнових прав та обов'язків батьків і дітей. Підставою виникнення взаємних прав та обов'язків батьків і дітей є кровне споріднення, походження дитини від даних батьків. Одним із ключових питань є встановлення батьківства. Стаття 65 Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачає, що встановлення та оскарження батьківства визначається особистим законом дитини на момент її народження [1].

Відповідно до частини 1 статті 16 Закону України «Про міжнародне приватне право» особистим законом фізичної особи вважається право держави, громадянином якої вона є.

Згідно зі статтею 7 Закону України «Про громадянство України» громадянином України за народженням є:

– особа, батьки або один з батьків якої на момент її народження були громадянами України;

– особа, яка народилася на території України від осіб без громадянства, які на законних підставах проживають на території України;

– особа, яка народилася за межами України від осіб без громадянства, які постійно на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства іншої держави;

– особа, яка народилася на території України від іноземців, які на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства жодного з батьків;

– особа, яка народилася на території України, одному з батьків якої надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, і не набула за народженням громадянства жодного з батьків або набула за народженням громадянство того з батьків, якому надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні;

– особа, яка народилася на території України від іноземця і особи без громадянства, які на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства того з батьків, який є іноземцем;

– новонароджена дитина, знайдена на території України, обоє з батьків якої невідомі (знайда), є громадянином України [2].

Питання встановлення походження дитини регулюється Конвенцією про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року, яка передбачає, що встановлення і заперечення батьківства або материнства визначається за законодавством Договірної Сторони, громадянином якої дитина є за народженням [3].

Також колізійні норми щодо походження дитини містяться в багатьох двосторонніх міжнародних договорах про правову допомогу. У разі встановлення і оспорування походження дитини від певної особи застосовується законодавство тієї держави – учасниці договору, громадянином якої є мати дитини в момент народження дитини. Водночас достатнім є дотримання форми визнання походження дитини, що передбачена законодавством тієї договірної держави, на території якої визнання має бути чи було здійснено. При цьому компетентними є органи держави, громадянином якої є дитина (стаття 28 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 12 грудня 1993 року [4]; стаття 28 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 року [5]), а також органи тієї держави, на території якої дитина має місце проживання (стаття 28 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 року).

До цього ж правовідношення застосовується законодавство договірної держави, громадянином якої є дитина. Справи про встановлення та оспорування батьківства, про встановлення народження дитини від даного шлюбу вирішуються відповідно до законодавства Договірної Сторони, громадянином якої є дитина за народженням, дане положення міститься в частинах 1 статтях 28 Договору між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 9 січня 1995 року [6], Договору між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 7 липня 1993 року [7] та Договору між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 15 лютого 1995 року [8].

Положення статті 66 Закону України «Про міжнародне приватне право» закріплює, що права та обов'язки батьків і дітей

визначаються особистим законом дитини або правом, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами і якщо воно є більш сприятливим для дитини.

Колізійні норми щодо правових стосунків між батьками і дітьми містяться в багатьох двосторонніх міжнародних договорах, таких як: Договір між Україною і Соціалістичною Республікою В'єтнам про правову допомогу і правові відносини в цивільних і кримінальних справах від 6 квітня 2000 року, Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 9 січня 1995 року, Договір між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах від 27 березня 2003 року [9], Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 7 липня 1993 року, Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 15 лютого 1995 року, Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 12 грудня 1993 року, Договір між Україною та Монголією про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах від 27 квітня 1996 року [10], Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 року, а також у Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 21 січня 1993 року.

Більшість із цих договорів передбачають, що правові відносини між батьками та дітьми визначаються законодавством тієї держави – учасниці договору, на території якої вони мають спільне місце проживання. Якщо місце проживання будь-кого з батьків і дітей знаходиться на території іншої Договірної Сторони, то правовідносини між ними визначаються законодавством Договірної Сторони, громадянином якої є дитина (наприклад, з Литовською Республікою, Естонською Республікою, Грузією, Соціалістичною Республікою В'єтнам).

Колізійна прив'язка найбільш сприятливого для дитини законодавства передбачена в частині 2 статті 28 Договору між Україною та Румунією про правову допомогу та правові відносини в цивільних справах від 30 січня 2002 року [11].

Закон України «Про міжнародне приватне право» закріплює, що зобов'язання щодо

утримання, які виникають із сімейних відносин, крім випадків, передбачених статтею 66 цього Закону, регулюються правом держави, у якій має місце проживання особа, котра має право на утримання. Якщо особа, яка має право на утримання, не може його одержати згідно з правом, визначеним у частині першій цієї статті, застосовується право їхнього спільного особистого закону. Якщо особа, яка має право на утримання, не може його одержати згідно з правом, визначеним частинами першою і другою цієї статті, застосовується право держави, в якій особа, яка зобов'язана надати утримання, має місце проживання.

Важливий вплив у регулюванні аліментних зобов'язань відіграють міжнародні конвенції, а саме: Конвенція про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 року, яка була ратифікована 20 липня 2006 року [12], Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 2 жовтня 1973 року, до якої приєдналася Україна 14 вересня 2008 року [13], Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші форми сімейного утримання від 23 листопада 2007 року, яка була ратифікована 11 січня 2013 року [14]

Метою Конвенції про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 року є спрощення стягнення аліментів, на які особа (позивач), що перебуває на території однієї з Договірних Сторін, заявляє своє право, з іншої особи (відповідач), яка підпадає під юрисдикцію іншої Договірної Сторони. Ця мета досягається за допомогою установ й органів, які далі називаються Органи, що передають, і Органи, що приймають. Функції цих органів в Україні відповідно до Інструкції про виконання в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном, яка затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 29 грудня 2006 року, покладено на Міністерство юстиції України [15].

Інструкція відповідно до положень Конвенції закріплює порядок звернення із заявою про стягнення аліментів з відповідача (боржника), який проживає за кордоном; звернення з клопотанням про визнання виконання рішення суду України про стягнення аліментів на території іншої держави; опрацювання звернень, що надходять від іноземних заявників, про стягнення аліментів та про визнання і виконання рішення іноземного суду про стягнення аліментів з осіб, які проживають в Україні; надання міжнародної правової допомоги у зв'язку з розглядом справ на підставі Конвенції; функції Міністерства юстиції України як органу, що приймає, та органу, що передає, а також територіальних управлінь юстиції.

Заява про стягнення аліментів з урахуванням вимог статті 3 Конвенції про стягнення аліментів за кордоном повинна містити таку інформацію та документи:

а) повне ім'я відповідача (боржника), дату народження, громадянство та, наскільки це відомо позивачу, його місце проживання протягом останніх п'яти років, рід занять і місце роботи, фотокартку (за наявності);

б) відомості про фінансові та сімейні обставини відповідача, у тому числі інформацію про належне йому майно;

в) відомості про фінансові та сімейні обставини позивача (заявника), у тому числі довідку про доходи;

г) засвідчену копію документа, що підтверджує ступінь родинних зв'язків між відповідачем та особою, на користь якої вимагаються аліменти (наприклад, свідоцтва про народження, рішення суду про встановлення батьківства тощо);

г) фотокартку позивача;

д) будь-яку іншу інформацію, що може сприяти встановленню місцезнаходження відповідача (боржника) чи виконанню клопотання або яка визначена відповідною Договірною Стороною як необхідна;

е) нотаріально засвідчене доручення, яке уповноважує орган, що приймає, відповідної Договірної Сторони діяти від імені позивача, або інформацію про будь-яку іншу особу, уповноважену діяти від імені позивача.

Заява і документи, що до неї додаються, надаються українською мовою разом із перекладом на офіційну мову Договірної Сторони, на території якої пропонується стягнути аліменти.

Оформлена заява надсилається до Міністерства юстиції України через територіальне управління юстиції. Міністерство юстиції України у свою чергу надсилає заяву органу, що приймає, відповідної Договірної Сторони.

Клопотання про визнання і виконання рішення про стягнення аліментів на підставі Конвенції про стягнення аліментів за кордоном оформлюється згідно з вимогами Інструкції про виконання в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном.

Звернення іноземного позивача з позовною заявою про стягнення аліментів (про зміну розміру аліментів) з відповідача, що проживає в Україні, здійснюється через Орган, що передає, Договірної Сторони. Останній надсилає відповідні документи Міністерству юстиції України. Позовна заява про стягнення аліментів в Україні оформлюється позивачем письмово з урахуванням вимог Цивільного процесуального кодексу України. Із заявою надсилається засвідчений переклад

всіх матеріалів українською мовою. Міністерство юстиції здійснює перевірку оформлення документів відповідно до вимог Конвенції та законодавства України. У разі необхідності запитує додаткову інформацію з метою належного оформлення цих документів.

Заяву або клопотання Міністерство юстиції у місячний строк надсилає територіальному управлінню юстиції для передачі до суду, визначеного відповідно до Цивільного процесуального кодексу України

Взявши за основу наявні Гаазькі конвенції та інші міжнародні документи, зокрема Конвенцію про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 року, було прийнято Конвенцію про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2011 року, яка ратифікована Україною 11 січня 2013 року. Наказом Міністерства юстиції України від 15 вересня 2017 року затверджено Інструкцію про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання [16]. Ця Конвенція має замінити вже існуючі конвенції у сфері зобов'язань про утримання, а саме Гаазьку Конвенцію про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 2 жовтня 1973 року, Гаазьку Конвенцію про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання дітей від 15 квітня 1958 року і навіть Конвенцію ООН про стягнення аліментів за кордоном 1956 року, про що власне йдеться у статтях 48 і 49 Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2011 року.

Передбачено, що Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2011 року застосовуватиметься до зобов'язань про утримання на дитину віком до 21 року.

Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2011 року врегульовує питання адміністративного співробітництва держав щодо її виконання. Кожна Договірна держава призначає Центральні органи для виконання відповідних функцій, передбачених Конвенцією. Загальний підхід полягає в тому, що Конвенція має створити простий і швидкий механізм для співробітництва центральних органів держав, який при цьому дозволить знизити вартість процедури для заявника. Виконання обов'язків, покладених Конвенцією на центральний орган згідно з пунктом 1 статті 4 Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від

23 листопада 2011 року, в Україні забезпечує Міністерство юстиції України.

Функціями Центральних органів є: передача клопотань, сприяння в отриманні правової допомоги, установлення місцезнаходження боржника або інформації про його доходи, надання документів та сприяння здійсненню належних виплат аліментів, взаємодія з метою налагодження співпраці між компетентними органами держав для виконання Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2011 року, а також вирішення проблемних питань, що виникають під час її виконання.

Конвенцією про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2011 року передбачається, що заявники звертаються з відповідними заявами про стягнення аліментів через Центральні органи держав. Водночас Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2011 року не позбавляє заінтересовану особу права безпосередньо звертатися із відповідною заявою до компетентного органу (суду або адміністративного органу), не залучаючи Центральні органи. Однак у такому разі положення Конвенції застосовуються не в повному обсязі.

Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2011 року стосується широкого кола питань, які можуть вирішуватися з метою або у процесі стягнення аліментів за кордоном. Так, особа, яка претендує на отримання аліментів, згідно зі статтею 10 цієї Конвенції може подати заяву:

- а) про визнання або визнання і виконання рішення про стягнення аліментів;
- б) про виконання рішення, прийнятого або визнаного в запитуваній Державі;
- с) про прийняття рішення про стягнення аліментів в запитуваній Державі, коли немає жодного рішення (одночасно може порушуватися питання про встановлення батьківства, коли це необхідно);
- д) про прийняття рішення про стягнення аліментів в запитуваній Державі, якщо визнання і виконання рішення там неможливе або відмовлено через брак підстав для визнання і виконання;
- е) про зміну рішення, винесеного в запитуваній Державі;
- ф) про зміну рішення, винесеного в іншій державі, ніж запитувана Держава.

Особа, яка сплачує аліменти (боржник) може на підставі Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших ви-

дів сімейного утримання від 23 листопада 2011 року подати заяву про:

а) зміну рішення, винесеного в запитуваній Державі;

б) зміну рішення, винесеного в іншій державі, ніж запитувана Держава.

Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2011 року визначає умови, за яких рішення про стягнення аліментів, прийняте судом або адміністративним органом в одній Договірній Державі (Державі походження), визнається та виконується в іншій Договірній Державі, а також визначає підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень про стягнення аліментів.

Одним із ключових моментів цієї Конвенції є забезпечення ефективного доступу заявника до безоплатної правової допомоги. З цією метою Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2011 року врегулює основні принципи надання правової допомоги, визначає її обсяг і порядок надання.

Таким чином, існування нових міжнародних договорів універсального характеру, розроблених з урахуванням практики реалізації інших міжнародних документів у цій сфері, для України має величезне значення з огляду на можливість врегулювання питань щодо визнання та виконання іноземних судових рішень щодо аліментних зобов'язань. Основною перевагою приєднання до таких міжнародно-правових документів є можливість громадянам України стягувати аліментні зобов'язання у спрощеному порядку завдяки налагодженому механізму взаємодії центральних органів держав та інших компетентних органів.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.

2. Про громадянство України : Закон України 18.01.2001 № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

3. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_009

4. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 12 грудня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/498_604

5. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у

цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_174

6. Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 9 січня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/268_542

7. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 7 липня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/440_002

8. Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 15 лютого 1995 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/233_659

9. Договір між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних та кримінальних справах від 27 березня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/192_021

10. Договір між Україною та Монголією про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах від 27 квітня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/496_001

11. Договір між Україною та Румунією про правову допомогу та правові відносини в цивільних справах від 30 січня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/642_029

12. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_425

13. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 2 жовтня 1973 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/973_001

14. Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші форми сімейного утримання від 23 листопада 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_112

15. Про затвердження Інструкції про виконання в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном: Наказ Міністерства юстиції України від 29 грудня 2006 року N 121/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-06>.

16. Про затвердження Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання : Наказ Міністерства юстиції України від 15 вересня 2017 року № 2904/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1150-17>

В статье рассмотрен вопрос установления происхождения ребенка на основании международных договоров. Проанализированы международные конвенции, к которым присоединилась Украина и которые регулируют алиментные обязательства. Рассмотрен порядок подачи заявления о взыскании алиментов и ходатайства о признании и исполнении решения о взыскании алиментов на основании международных конвенций.

Ключевые слова: взыскание алиментов, алименты, содержание, основания возникновения алиментных обязательств родителей по содержанию детей, происхождение ребенка.

The article considers the issue of determining the origin of the child on the basis of international agreements. The international conventions, to which Ukraine has joined, are analyzed, as well as those that regulate alimony relations. The procedure for filing an application for recovery of alimony and an application for recognizing and enforcing a decision on recovery of alimony on the basis of international conventions are considered.

Key words: collection of alimony, alimony, support, base of alimony obligations and child support, origin of the child.